

Charakteristickým rysem současné situace je prudké zvýšení významu ideologických úkolů ve výstavbě socialismu a komunismu, zostření ideologického boje mezi socialismem a kapitalismem. Ideologická, propagandistická práce pomáhá důsledně a všestranně zabezpečovat vnitřní úkoly, pomáhá svým zápasem o rozum a srdce lidí uskutečňovat *Program míru*, přijatý na XXIV. sjezdu a dále rozvinutý na XXV. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu.

Významnou složkou rostoucího ideologického boje je pečlivě načasovaná, koordinovaná a cílevědomě rozvíjená kampaň proti politickému systému socialismu. Podnikají se útoky na socialistickou demokracii, na práva a svobody osobnosti v socialismu.

Ideologický protivník vždy bude provokovat zesílení ideologických srážek, když jsou jeho pozice vážně oslabovány. Snaží se tak odvrátit pozornost od všeobecné krize kapitalistické soustavy a současně diskreditovat socialismus, oslabovat jeho přitažlivost, dezorientovat revoluční a demokratické síly ve světě.

Povinností naší ideologické fronty, jejíž platnou složkou je i marxistická sociologie, je účinněji ukazovat přednosti reálného socialismu, jeho ekonomické, kulturní a politické úspěchy. XV. sjezd KSČ uložil ideologické frontě, aby „zvýšila ofenzivnost, principiálně a s hlubokou přesvědčivostí ukazovala demokratičnost a humánnost socialistického světa a odhalovala nelidskost a kořistnictví imperialismu i jeho útoky na základní hodnoty socialismu, často zahalované revizionistickou frazeologií“ [Sborník 1976 : 51].

Obrovskou pomocí v tomto zápase je stěžejní dokument tohoto roku, *Návrh ústavy Svazu sovětských socialistických republik* [1977]. Jak uvedl L. I. Brežněv

ve svém projevu k návrhu nové sovětské ústavy, její text ukazuje podstatu, charakter socialistické demokracie, rozmach reálné účasti lidových mas na řízení státních a společenských záležitostí a její rozmanité formy, rozsáhlost a mnohotvárnost svobod a práv sovětských lidí. Realizace nové ústavy pak tyto procesy ještě účinněji rozvine [Mezník 1977].

Reálná povaha socialistické demokracie

Rozvoj socialistického politického systému zahrnuje řadu úkolů: posilování socialistických politických institucí a vedoucí úlohy strany, upevňování státu, zvyšování významu masových organizací, prohlubování procesu vědeckého řízení, upevňování socialistické zákonnosti atd. Hlavním cílem této činnosti — jak se také zdůrazňuje v článku 8 *Návrhu ústavy SSSR* — je zajišťování účasti občanů na správě a řízení společnosti v souladu s úkoly budování socialismu a komunismu, všestranné rozvíjení a prohlubování socialistické demokracie.

Komunistická strana a další politické instituce věnují hlavní a stálou pozornost zdokonalování mechanismu socialistické demokracie, plnému rozvoji svobod a práv pracujících, jejich materiálnímu zabezpečení, možnostem uplatnit vlastní odpovědný postoj, tvořivý přístup k práci a životu. Takový přístup je podmíněn povahou socialismu samého, který se může rozvíjet jen tehdy, když schopnostem pracujících poskytne maximální prostor. Je proto nezbytné, aby byli do správy a řízení společnosti zapojeni všichni pracující, aby dělníci a rolníci ve stále větším počtu řídili práci na výstavě socialismu, aby se neustále prohlubovala totožnost objektu a subjektu společenského výkonu a řízení. Socialismus nemohou zavést žádné, ani neuvědomělejší a nejorganizovanější in-

stituce, jestliže nezískají široké masy. Mohou je uskutečnit milióny a deseti-milióny pracujících, jestliže se postupně naučí řídit svou vlastní práci za pomoci politických institucí, jež veškeré své úsilí věnují tomuto cíli [Lenin 1954 : 129; Lenin 1955 : 58].

Rozvoj socialistické demokracie představuje hlavní směr rozvoje politického systému jako důležitý cíl sám o sobě. Je významnou stránkou celkového působení na komplexní rozvoj socialistické osobnosti. Není však hlavní otázkou rozvoje společnosti. Politická činnost, rozvoj demokracie jsou nezastupitelným prostředkem výstavby socialismu, sloužícím zejména rozvoji socialistického výrobního způsobu a uskutečňování kulturní revoluce. Spolu s péčí o zdokonalování bezprostředního mechanismu demokracie je velmi důležité vytvářet vhodné podmínky pro rozvoj demokracie ve všech oblastech společenského života, zvláště v ekonomice a kultuře. Je velkou předností socialismu, že orientuje demokracii na rozvoj socialistických společenských vztahů, na posílení vedoucí úlohy dělnické třídy, na upevňování svazku pracujících (počínaje jejich vztahy ve výrobě), na rozvoj jejich vzdělání, třídního uvědomění, kulturní úrovně. Tím zpětně vytváří reálné předpoklady pro rozvoj vlády lidu, posiluje schopnost lidu spravovat a řídit své vlastní záležitosti, stimuluje talenty, iniciativu a tvořivost. V preambuli návrhu nové sovětské ústavy se konstatuje, že reálnost demokracie je dána budováním mohutných výrobních sil, rozvíjením pokrokové vědy a kultury, neustálým zvyšováním životní úrovně lidu a vytvářením stále příznivějších podmínek pro všestranný rozvoj osobnosti, čímž vzniká vysoce organizovaná společnost s ideově vyspělými společenskými vztahy, společnost vysoce organizovaných a ideově uvědomělých pracujících.

Kritériem demokratismu je to, co slouží lidu. V socialistické společnosti je výrobní, ekonomická, sociální, kulturní činnost organicky spjata s politickým životem, slouží rozvoji demokratismu. Demokratismus je naplňován stále bohatším sociálním obsahem.

Rozvoj socialistické demokracie je zvláště náležitý vzhledem k potřebám socialistické ekonomiky, neboť, jak je uvedeno v článku 13 návrhu nové sovětské ústavy, „zdrojem růstu společenského bohatství, blahobytu lidu a každého sovětského člověka je svobodná práce sovětských lidí“. Cílem základních politických a státoprávních norem v socialistické společnosti je zajistit základní zájmy pracujících jako občanů i výrobců v organické jednotě. Dávají jim nejen právo na práci, které je například v návrhu nové sovětské ústavy značně rozvinuté, ale opravňují a zavazují je ke spolupráci v pracovním procesu, k účasti na jeho plánování a řízení, aby se tak mohli ve společensky prospěšné práci co nejlépe uplatnit. Socialismus požaduje na pracujících účast na správě a řízení tohoto procesu v zájmu utužení přirozené jednoty práce s jejími rozhodujícími předpoklady. Dělá tak z bezprostředních výrobců vlastníky prostředků výroby i jejich výsledků. Klade mimořádný důraz na přímý vstup ekonomických a jiných zájmů pracujících do politického procesu.

Formální demokracie naopak klade důraz na všeobecné, abstraktní zastoupení občana sociálně „nezávislými“, „čistě“ politickými institucemi. Zakrývá tak skutečnost, že rubem této demokracie, tohoto formálního uznání rovnosti, je organizované, soustavné používání násilí malé menšiny — buržoazie proti velké většině — pracujícímu lidu.

Socialistická demokracie zabezpečuje dělníkům, rolníkům a pracující inteligenci svobody a práva, a současně používá násilí vůči menšině — buržoazii. Vyžaduje vysokou kázeň. Povinnosti a odpovědnost (kterou organicky zahrnuje), jsou spjata s uplatněním potřeb a zájmů pracujících, zvláště dělnické třídy. Vzhledem k tomuto třídnímu profilu jsou řídicí politické instituce socialismu hluboce, reálně demokratické, nejsou již totožné s klasickými politickými stranami, s klasickým státem, s nátlakovými organizacemi. Socialistické instituce zabezpečují proletářský obsah svobody jako osvobození práce, rovnosti jako rovnosti sociální (v přístupu všech k výrobním prostředkům), bratrství jako rostoucí ekonomické, morální, ideové, po-

litické jednoty pracujících. Mají nový sociálně třídní obsah, rozvíjejí komplexní, třídní sociální politiku. Socialistická demokracie nejenže umožňuje všestranně aktivizovat hlavní výrobní síly společnosti, bezprostřední výrobce, ale také jim soustavně vštěpuje vlastnosti budovatelů.

Kritériem reálnosti socialistické demokracie není množství politických institucí, jejich formálně rovné možnosti uplatnění, ale skutečný stupeň účasti dělnické třídy a dalších skupin pracujících na řízení státu a veškerého ekonomického, sociálního i kulturního života. Stupeň reálnosti demokracie, stupeň socialistického rozvoje státních a společenských forem je dán tím, v jaké míře napomáhají zespolenšňování práce a výroby, dalšímu rozvoji socialistického vlastnictví a prohlubování jednoty společnosti na základě zájmů dělnické třídy. Kvalitativní úroveň ekonomiky i kultury (jejímž výrazem je důslednost, s níž je uplatňován socialistický princip odměny za práci, plynulost a rovnoměrnost pracovního procesu, technická úroveň výroby, intenzita práce, vztah pracovní doby a volného času apod.) zpětně ovlivňuje — a to ve značné míře — charakteristiky demokracie.

Významný vliv na možnosti demokracie má kulturně ideologická oblast. V socialistické společnosti je veškeré úsilí zaměřeno na demokratizaci a socializaci kultury, na rozvoj vědeckého světového názoru, na sbližování a prostupování běžné a vědecké formy vědomí. Hmotná stimulace pracujících je organicky spjata s politickou a morální stimulací na základě formování postojů a pocitů hospodáře na vlastním pracovišti. Růst vzdělanostní a kulturní úrovně pracujících podporuje rozvoj tvůrčího vztahu k řízení sociálních procesů, založeného v materiální sféře samé. S růstem vzdělání, odborné i kulturní úrovně a uvědomění se zvyšuje možnost pracujících podílet se na řízení. Účast na řízení se stává novou životní potřebou, zvyklostí. Tomuto procesu napomáhá i zespolenšňování masových komunikačních prostředků, které prostředkují ideové vedení mas komunistickou stranou a rozvíjejí kulturně výchovnou funkci státu.

Socialistická demokracie sama neustále zvyšuje svou kulturu. Kulturnost socialis-

tické demokracie se projevuje pracovitostí, vysokými nároky kladenými na vlastní i cizí práci, zásadovou, kritickou atmosférou, pozorností věnovanou návrhům, stížnostem a potřebám pracujících.

Prohlubování socialistické demokracie slouží rozvoji socialistického životního způsobu; její uplatňování, výkon svobod, práv a povinností je závažnou stránkou tohoto životního způsobu. Pro socialismus není přijatelná programová apolitičnost, neboť ochuzuje uplatňování svobod a práv jednotlivce a poškozuje zájmy všech pracujících.

V socialistické společnosti je tudíž cílevědomě spojována politická, ekonomická i kulturní stránka demokracie. Její obsah není tvořen „čistě“ politickými, ale především ekonomickými, sociálně třídními a kulturně ideologickými procesy.

Socialistická demokracie je nesrovnatelně vyšší vývojovou formou demokracie. Je demokracií pracujících, dělnické třídy, zabezpečuje jejich potřeby a zájmy, je výrazem přímého vstupu zájmů pracujícího lidu do politiky. Je však neodlučné spjata s politikou, kterou postupně proměňuje v občanskou samosprávu. Je historicky podmíněna rozvojem společnosti, zejména rozvojem výrobních sil, a zvláště sociálně ekonomickými vztahy, úrovní socialistického vlastnictví. Obráží také stav kulturně ideologické sféry. Její prohlubování a přeměna proletářského demokratismu v socialistický, všelidový demokratismus nejsou záležitostí deklarací a hlučných kampaní, ale náročné každodenní, dlouhodobé, perspektivní práce na rozvoji socialismu. Socialismus nemůže být bez demokracie, demokracie sama je na vývoji socialismu závislá. Hlavním cílem společnosti je však harmonické formování socialistické osobnosti.

Intenzita socialistické demokracie a její efektivita se měří službou, kterou pracujícím reálně poskytuje. Jsou podmíněny rozsáhlou, bezprostřední účastí pracujících v politickém životě. Rozhodující není množství platform a institucí k prosazování různorodých zájmů, ale účinné prosazování rozhodujících, podstatných, dlouhodobých zájmů dělnické třídy, jejichž prostřednictvím se uplatňují zájmy

celé společnosti. Intenzita a efektivita socialistické demokracie jsou podmíněny rozvojem socialistického výrobního způsobu, úspěchy v kulturní revoluci, rozvojem socialistického životního způsobu i vysokou organizační, ideovou a kulturní úrovní mechanismu politické demokracie. Závisí na objektivních předpokladech i subjektivních podmínkách, na úrovni kádru, na kulturní úrovni politické činnosti, na disciplíně, odpovědnosti, schopnosti vést, na využívání specifických a zvláštních okolností, tradic a obyčejů. Jsou významně ovlivňovány růstem jednoty vědecké a politické stránky řízení a zabezpečovány vedoucí úlohou komunistické strany v politickém systému.

Reálná demokracie a řízení

Proces postupného dialektického ztotožnění objektu a subjektu řízení prochází etapami diktatury proletariátu, všelidového státu a komunistické samosprávy, která představuje jeho dovršení: organicky vyrůstá z předchozích etap jako kvalitativně nová, nepolitická forma správy a řízení společnosti. Politika je ve všech svých vývojových formách spjata s činností a osudem miliónových mas, které vystupují přímo i prostřednictvím různých institucí v přímé a zastupitelské demokracii. Uvědomělostí a organizovaností jejich akce při prosazování hlavních, rozhodujících zájmů a potřeb se zvyšuje význam jejich činnosti. Demokracie není jen institucí práv a svobod k vyjádření a prosazování jakéhokoli dílčího a zvláštního zájmu. V socialismu je těsně spjata s organizovaností, odpovědností, uvědomělostí, uvědomělou disciplínou.

V boji za svá práva, za své osvobození, za výstavbu socialismu nashromáždily pracující masy veliké zkušenosti. Tyto zkušenosti je třeba zobecňovat, rozvíjet a prohlubovat s pomocí vědy a vnášet cestou politické ideologie a vědy zpátky do mas, je třeba vést masy ideově, organizačně a politicky na základě jejich zkušeností. Posláním všech řídicích institucí v socialismu je uskutečňovat toto vedení zejména organizováním aktivní účasti mas na změně společenské skutečnosti. Vědecké řízení, které tyto instituce

uvádějí ve skutek, zabezpečuje soulad mezi subjektivními činnostmi a objektivními požadavky na praktické jednání, zákonitostmi, zákonitými společenskými vztahy. V socialistické společnosti se cílevědomé uskutečňování zákonitostí stává jejich podstatnou objektivní vlastností.

Vedení a řízení pracujících spojuje osvojení a užití vědeckého světového názoru s praktickou činností vyvolávající dalekosáhlé změny ve společnosti, a vede pracující k odpovědnosti za tyto změny. Učí je především vážit si a využívat síly kolektivního sjednocení a respektovat přední členy kolektivů, nejlepší, nejzkušenější pracovníky. Současně je samo závislé na zkušenostech pracujících, zobecňuje moudrost mas a je budováno tak, aby mohlo být co nejefektivněji využíváno — tj. dbá se na jeho srozumitelnost, přístupnost, přehlednost. Politické řízení v sobě organicky spojuje exaktní vědecký rozbor a důraz na rozhodující zájmy mas, na prospěšnost, a také na okamžitou přijatelnost rozhodnutí pro široké masy. Socialistická politika odmítá „obšťastňování“ mas elitami moci a vědní. Politické rozhodnutí může být uskutečněno pouze na základě účinného, trvalého sepětí řídicích institucí s pracujícími, kteří o jeho uskutečnění rozhodují.

Komplexní, cílevědomé, vědecky podložené řízení společenských procesů je možné teprve prostřednictvím socialistického politického systému, na základě vedoucí úlohy komunistické strany, prostřednictvím socialistického státu, masových a zájmových organizací. Strana má v tomto systému stále složitější, mnohotvárnější a odpovědnější úkoly. Jak zdůrazňuje článek 6 návrhu nové sovětské ústavy, je „vedoucí a usměrňující silou sovětské společnosti, jádrem jejího politického systému a všech státních, společenských organizací. Komunistická strana, vyzbrojená marxisticko-leninským učením, určuje generální perspektivu rozvoje společnosti, linii vnitřní i zahraniční politiky SSSR, řídí velkou tvůrčí činnost sovětského lidu a dává jeho boji za vítězství komunismu plánovitý, vědecky zdůvodněný charakter“. Socialistický stát, jehož organizace a činnost jsou založeny na zásadě demokratického centralismu (člá-

nek 3), je všelidovým státem, vyjadřuje vůli a zájmy dělnické třídy, rolnictva a inteligence, všech národů a národností sovětské země. Článek 20 zdůrazňuje, že sovětský stát „vyhlašuje za svůj cíl rozšíření reálných možností pro rozvoj a uplatnění tvůrčích sil, schopností a nadání občanů, pro všestranný rozvoj osobnosti“ [Návrh 1977].

V tomto smyslu se řízení orientuje na trvalé prohlubování dialektické totožnosti objektu a subjektu společenského řízení. Současně je pro socialismus naprosto nezbytná jednota ekonomického, vědeckotechnického a sociálního řízení, která upevňuje moc dělnické třídy, družstevního rolnictva a pracující inteligence a uvolňuje společenskou iniciativu pracujících.

Rozvoj socialistické demokracie je na účinném politickém řízení závislý. Rozvoj vnitrostranické demokracie je závislý na účinném uplatňování principů její organizační výstavby, zejména demokratického centralismu. Rozvoj demokracie ve světě je závislý na upevňování státu, na účinném plnění jeho vnitřních i zahraničních funkcí. Rozvoj demokracie v celém politickém systému je závislý na prohlubování vedoucí úlohy komunistické strany a dělnické třídy v celém systému.

Politické řízení zvládá prudkou společenskou dynamiku, potlačuje její živelné stránky, je v jejím čele, plánuje ji, řídí a urychluje. Formuluje, uplatňuje a zdokonaluje vědecky podložený program krátkodobé i dlouhodobé revoluční činnosti. Mnoho stimulů k prohloubení řízení přináší vědeckotechnická revoluce. Řízení stimuluje odpovědnost, samostatnost, aktivitu. Tato aktivita pak je mohutným zdrojem obohacování a prohlubování řízení samého.

Rozvoj aktivity, neustále překračující uplatňované formy a způsoby společenské činnosti, je podstatnou součástí vědeckého politického řízení, je jeho předpokladem. Socialismu je hluboce cizí oddělování politického řízení od řízení vědeckého a řízení od demokratismu, zveličování úlohy řídicích elit a přeměna občanů v pouhé spotřebitele politických vymožeností. Vztah mezi řízením a přímou i institucionálně zprostředkovanou iniciativou pracujících je dialektický, má podobu demo-

kratického centralismu, dosažení nových úrovní efektivity řízení, kvalitativních převratů v této oblasti. Stále více dnes záleží na dovedné organizaci, na ideovém vedení, vzdělávání a uvědomělosti, na důsledně rozpracovaných koncepcích vývoje, včetně dlouhodobých prognóz.

Vědecká socialistická politika učí masu a vedoucí kádry umění vést, řídit, spravovat, aby nebyly ve vleku událostí; ukazuje jim, že nestačí vydávat správná usnesení, dekrety a rozkazy, že socialistickou moc je třeba upevňovat především úspěchy ve výstavbě ekonomiky a kultury, mobilizací dělnické třídy a pracujících. Socialistická společnost věnuje hlavní pozornost novým metodám a formám organizace a řízení výrobního procesu, výrobních sil, využívání předností socialistického způsobu výroby a úspěchů vědeckotechnické revoluce. Takový postup stimuluje využívání vnitřních rezerv, zvláště iniciativy pracujících. Současně má řízení v socialismu univerzální, všeobecný charakter: týká se všech sfér, všech úrovní, všech článků procesu, stránky formální i obsahové, instrumentální, věcné, lidské. Středem jeho zájmu nejsou věcné aparatury, ale lidé, pracující, kádry.

Velkou pozornost věnuje socialistická politika nejen objektivním, ale také subjektivním předpokladům řízení. Na základě poznání a využívání zákonitostí společenského vývoje jsou stanovena základní pravidla, principy činnosti orgánů, kádrů řízení, tj. socialistické vědecké principy řízení (objektivnost, konkrétnost, třídnost, stranickost, političnost, demokratický centralismus, komplexnost jako základní rys sociálního řízení, plánování a prognózování, internacionalismus atd.). Tyto principy jsou obecné ve vztahu k objektu a subjektu řízení, ale svou realizací zajišťují růst a totožnost objektu a subjektu řízení, rozvoj demokratismu, naplňování úkolů výstavby socialismu.

Buržoazní a reformistická ideologie útočí především na jádro principů socialistického řízení, tj. na demokratický centralismus. Snaží se vyvolat dojem, jako by socialisté již od doby pařížské Komuny váhali ve volbě mezi bezprostřední, přímou demokracií a demokratickým centralismem. Vede tak kampaň proti jednotě

politického systému socialismu, zabezpečované vedoucí úlohou dělnické třídy a komunistické strany.

V socialistické společnosti je demokracie zdrojem centralismu a centralismus je předpokladem demokracie. Řídící články v socialistické společnosti jsou povinny respektovat zvláštní, nahodilé, dočasné, vnější, místní momenty v zájmu plného uplatnění iniciativy a činnosti všech a současně prosazovat a organizovat uplatňování zákonitých tendencí, stejně jako výchovu mas k jejich rozpoznání a prosazování. Zvláštní odpovědnost tu mají řídicí kádry. Vedoucí se nesmí nikdy odtrhnout od vedené masy, předvoj od celé armády pracujících. Zvláštní nároky a důraz klade strana na činnost kádrů v ústředních a ostatních řídicích institucích, na dodržování třídních a stranických hledisek, na kritický a sebekritický přístup, na respektování socialistické zákonitosti, na vyloučení formalismu, byrokratismu a subjektivismu.

Socialistická politika věnuje stále větší pozornost nejruznějším stránkám a složkám řídicího procesu, což se odráží v principu sociálně ekonomického, sociálně politického i sociálního řízení a plánování, v jednotě plánování, řízení a prognózování, v respektování komplexních účinků a předpokladů řízení v pracovních kolektivech, regionech, v rozhodujících hybných silách společenského rozvoje. Na současné potřeby rozvoje je třeba reagovat co nejkonkrétněji, nejvšestranněji, nejúplněji. Politické, ekonomické i kulturní otázky se řeší komplexně jako součásti širších společenských problémů. Tuto funkci měly socialistické plánování, řízení a prognózování vždycky, v současnosti se však klade mimořádný důraz na její cílevědomé rozvíjení. Plánování a řízení se dnes stále příměji rozvíjejí jako celospolečenský proces, který se dotýká sféry výrobních vztahů, růstu politické uvědomělosti a aktivity, celkové vzdělanosti a kvalifikace pracujících, jejich společenského a skupinového života, způsobu života skupin i jednotlivců.

Sociální plánování a řízení poskytuje velké možnosti stále účinněji zapojovat nové a nové vrstvy do celospolečensky významné činnosti a rozvíjet jejich inicia-

tivu. Teritoriálním plánováním, regionálními komplexními programy se umožňuje lépe sladovat výrobu, služby, vzdělání, výchovu, rozvoj národohospodářského komplexu a zdrojů pracovních sil, výrobního a spotřebního potenciálu obyvatelstva. Umožňuje se vytvářet lepší podmínky pro rozvoj pracovních kolektivů. Umožňuje se včasná příprava pracujících na nezbytné změny, sleduje se technický a sociální rozvoj, přispívá se k vyváženému rozvoji různých stránek pracovního a životního procesu, zvláště ve velkozávodech.

Stále větší pozornost bude postupně věnována spojování sociálních plánů rozvoje kolektivů s rozvojem vesnic, měst a regionů, sociálnímu plánování v rámci celých národohospodářských odvětví, hlubšímu propracování vztahu sociálního řízení, plánování a prognózování. Návrh nové sovětské ústavy, který věnuje velkou pozornost demokratickým zásadám vytváření a činnosti sovětů, zdůrazňuje jejich práva a povinnost zabývat se všemi otázkami místního významu a výslovně i kontrolovat a koordinovat (ovšem v mezích svých práv) činnost všech organizací na svém území.

Zvláštní péče je v socialistické společnosti věnována systému nejvýznamnějších ukazatelů sociálního rozvoje, uskutečňování cílů společenského rozvoje ve společnosti jako celku i v každé její významné složce a sféře. Tyto ukazatele jsou odvozeny z marxismu-leninismu, a to na základě úhrnu revolučních, praktických, internacionálních zkušeností výstavby.

Významným principem řízení je princip internacionálního, spojování vnitřních úkolů s odpovědností vůči pracujícím celého systému socialistických zemí, vůči mezinárodním demokratickým a zvláště proletářským hnutím. Řízení se rozvíjí s ohledem na upevňování jednoty hlavních sil světového revolučního procesu, na upevňování světové socialistické soustavy.

Význam koordinace činností v jednotlivých zemích a v celém společenství prudce narůstá. Proces ekonomické integrace zasahuje další sféry, vyžaduje jejich aktivní činnost, stimuluje širší spolupráci v oblasti technické, vědecké i ideologické. Socialistická politika zabezpečuje internacionální charakter této součinnosti.

Pro zvyšování úrovně činnosti stranického a státního aparátu a zvláště volených orgánů i pro rozvoj demokratismu má velký význam zdokonalování informačního systému jak po organizačně technické, tak po obsahové, věcné stránce.

Rozhodujícím požadavkem, který musí socialistický systém informací splňovat, je požadavek naprosté objektivnosti, pravdivosti a současně úplnosti, včasnosti informací. Jen tak lze zajistit, aby politické řízení vycházelo z dokonalé znalosti konkrétního působení zákonitostí rozvoje, aby zvládlo informační explozi a vyloučilo subjektivistické zkreslování informací podle účelových hledisek těch, jimž jsou informace určeny. Pouze takový přístup vylučuje krajnost objektivismu, jenž ve skutečnosti zachází s fakty spekulativně, a umožňuje důsledně sledovat třídní, stranická hlediska.

Předností socialistického informačního systému je důsledné rozvíjení jednoty informačního systému a procesů rozvoje socialistické ekonomiky, politiky a kultury, a dále výběr, hodnocení a otevřené šíření informací s ohledem na jejich službu socialistické společnosti.

Toto hledisko je rozhodující při konstituování a řízení jednotlivých informačních institucí — od statistiky přes empirické výzkumy, činnost informačních agentur až k masovým komunikačním prostředkům. Socialistický politický systém se brání účelovému, konjunkturálnímu zkreslování informací důsledným uplatňováním vědeckých principů řízení v těchto institucích i přímými právními postihy (například pro zkreslování statistických údajů).

V současné době se věnuje velká péče zvládání a zpracovávání informací pomocí nových technických a organizačních prostředků, tj. technické stránce informačního procesu. Postupně jsou zaváděny celostátní standardizované, automatické spojovací systémy, systémy informací, jsou v proudu práce na vzniku globálních spojovacích a informačních systémů v celé soustavě socialistických států. Intenzivně jsou rozpracovávány systémy shromažďování a uchovávání informací k pružnému, rychlému využití (tzv. databank).

Socialistická společnost je prvou vědecky řízenou společností v lidských dějinách. Efektivnost jejího řízení je závislá na důsledném respektování zákonitostí společenského rozvoje, na prohlubování procesu růstu totožnosti objektu a subjektu řízení, na uplatňování celé soustavy principů socialistického řízení. Princip efektivnosti má třídní a stranickou povahu.

Jednota přímé a zastupitelské formy demokracie

Stále efektivnější politické řízení rozvoje demokracie se přeměňuje v efektivitu demokracie samé. Posilování demokracie znamená současně její „odumírání“, tj. rozvoj společenské samosprávy. Pracující mají stále větší možnost se podílet na tvorbě rozhodnutí, uskutečňovat přijaté závěry, kontrolovat jejich skutečný sociální účinek a činit z tohoto procesu závěry pro další řídicí cyklus.

Prohlubující se jednota jednotlivých článků řídicího cyklu v subjektu řízení i mezi subjektem a objektem řízení je výrazem reálnosti, bezprostřednosti demokracie, přímého výkonu moci, vlády a kontroly lidem. Z hlediska svého obsahu je celý mechanismus socialistické demokracie nástrojem přímé demokracie pracujícího lidu. Řada forem tohoto mechanismu již dnes umožňuje bezprostřední, přímou demokracii pro všechny pracující, tj. přímé rozhodování otázek, týkajících se celé společnosti pracujícími. Významné úkoly rozvoje demokracie je však ještě třeba plnit prostřednictvím specifických politických institucí, prostřednictvím systému zastoupení — a to jak ve státě, tak ve straně i v masových organizacích.

Formy zastupitelské demokracie působí stejným směrem jako orgány demokracie přímé, což je zabezpečováno systémem demokratického centralismu, prohlubováním vedoucí úlohy dělnické třídy a komunistické strany ve společnosti na základě idejí marxismu-leninismu. A nejen to. Zastupitelské formy demokracie zabezpečují svými funkcemi stále lepší předpoklady pro šíření a posilování přímých forem demokracie. Součinnost zastupitelských a přímých forem demokracie vede k růstu prvků společenské samosprávy. Uvolňuje

stále větší prostor pro růst bezprostředního podílu co nejširších kruhů obyvatelstva na správě, řízení a kontrole. Tomuto procesu lze napomáhat i rozšiřováním forem přímé demokracie do dalších oblastí s cílem posílit socialistickou státnost a úlohu masových organizací a prohloubit vedoucí úlohu strany ve společnosti.

Socialistická společnost nemůže zavést pouze přímé formy demokracie, protože nemůže přeskokovat konkrétní úrovně, jichž bylo v procesu růstu totožnosti objektu a subjektu řízení dosaženo. Je nutné respektovat složitost struktury a náročnost dynamiky současné společnosti, stupeň připravenosti pracujících mas bezprostředně splňovat tyto nároky. Problémy vytváří pouze postupné překonávání staré společenské dělby práce, postupné překonávání podstatných rozdílů mezi fyzickou a duševní prací, mezi městem a venkovem, mezi jednotlivými sférami společenského života, mezi jednotlivými regiony, národy a národnostmi, zeměmi. V tomto smyslu hraje úlohu čas, který mohou jednotlivé skupiny pracujících řízení věnovat.

Komunistická společenská samospráva nevznikne postupným zanikáním zastupitelských forem a kvantitativním rozšiřováním forem přímé demokracie. Současné formy přímé demokracie jsou formami demokracie, tj. **politického procesu**. Komunistická samospráva vznikne kvalitativní přeměnou obou stránek, jejich splynutím, z něž vyplynou kvalitativně nové podoby přímého výkonu svobod a povinností ve vedení, řízení a správě, tj. překonání přímé demokracie. Samospráva nemůže vzniknout jinak než důsledným spojením obou forem demokracie.

K překonávání zastupitelské soustavy demokracie může dojít pouze posilováním její úlohy, zdokonalováním forem a metod její práce tak, aby lépe vyjadřovala zájmy, potřeby, vůli pracujícího lidu, aby umožňovala stále rozsáhlejší přímé zapojení nejširší veřejnosti do oblastí svého působení. Pracující masy musí mít stále lepší možnost formulovat návrhy a požadavky, kontrolovat způsoby uplatňování svých požadavků a návrhů, podrobit kritice neúčinný či nesprávný postup některých zástupců voličů a vyvozovat patřič-

né závěry, včetně odvolání poslanců, kteří se neosvědčili, z funkce.

Socialistický politický systém, vyjadřující zájmy pracujících, zajišťuje jednotu sociálně politických a právních garancí takového postupu. Návrh nové sovětské ústavy v článku 93 zdůrazňuje, že „činnost sovětů lidových poslanců se zakládá na kolektivním, svobodném a věcném projednávání a rozhodování na veřejnosti, na pravidelném skládání účtů výkonnými a nařizovacími orgány a jinými orgány zřizovanými sověty, sovětům a obyvatelstvu a na širokém zapojování občanů do jejich práce.“ V návrhu základního zákona Sovětského svazu se stanoví povinnost soustavné kontroly nad výkonnými, nařizovacími orgány, nad činností organizací a funkcionářů.

Volby v socialistických zemích vedou ve svých důsledcích k utvrzování a prohlubování vlády lidu, ke stále účinnějšímu využívání lidských sil pro blaho společnosti, ke stále dokonalejšímu využívání materiálůvých, surovinových, technických zdrojů a možností socialistických institucí. **Vzrůstá reálný význam zásad všeobecnosti, rovnosti a přímosti voleb, vzrůstá možnost vyjádřit vlastní odpovědné stanovisko (tajným hlasováním a především demokratickým způsobem navrhování kandidátů), ověřovat si správnost vlastního rozhodnutí, trvale zasahovat do politického procesu na základě demokratického vztahu mezi voličem a poslancem.** Socialistický politický systém prosazuje skutečnou vůli lidu výběrem nejlepších kandidátů, formováním volebních programů vedoucích k mobilizaci schopností širokých pracujících vrstev. Je tudíž zárukou prohlubování socialistického charakteru volebního procesu.

Volební zákony definují žádoucí morálně politický profil zástupce lidu. Systém socialistické demokracie zajišťuje výběr nejlepších představitelů podle zásad socialistické politiky a morálky s přihlédnutím k sociálně třídní struktuře voličstva, k podílu žen a mládeže, k zastoupení významných politických a společenských organizací. Právo navrhnout kandidáty mají různé politické organizace, včetně nejrozličnějších politických stran a masových organizací, v některých zemích pak i ve-

řejné schůze občanů přímo. V ČSSR navrhuji kandidáty politické strany a společenské organizace sdružené v Národní frontě.

Odpadá však systém poměrného zastoupení spjatý s bojem o získání co největšího počtu mandátů, jenž je typický pro buržoazní parlamentarismus. Navržený kandidát je zvolen absolutní většinou odevzdaných hlasů.

Volební proces organizují sami pracující prostřednictvím volebních komisí různých druhů a stupňů, v nichž je kladen zvláštní důraz na politické zajištění voleb. Vedle nich pak existují státní organizační komise. V ČSSR jsou tyto komise voleny orgány Národní fronty.

Významná právně politická opatření byla přijata k zabezpečování demokratického procesu spolupráce voličů a poslanců — včetně odvolání těch poslanců, kteří neplní vůli lidu, zklamali důvěru voličů, dopustili se činu nedůstojného této funkce. Poslanec je nejčastěji odvolán rozhodnutím orgánu, k němuž přísluší, na základě návrhu složek, které jej navrhly. Propracovává se a postupně zavádí systém, v němž budou voliči moci realizovat toto své právo přímo a v širším měřítku než dosud. Současně jsou přijímána opatření, zajišťující respektování návrhů, s nimiž do státních orgánů poslanci přicházejí, a je zpřísněn systém předkládání výkazů všech výkonných orgánů voleným orgánům moci (viz například články 101 a 105 návrhu nové ústavy SSSR).

Jak zdůrazňoval V. I. Lenin, „za socialismu mnoho věcí z »primitivní« demokracie nevyhnutelně ožije, neboť poprvé v dějinách civilizovaných společností se *masa* obyvatelstva pozvedne k *samostatné* účasti nejen v hlasování a volbách, *nýbrž i v každodenní správě*“ [Lenin 1956 : 502].

Přímá účast mas na správě a řízení státu a společnosti se ovšem neomezuje na volby. Pracující se přímo podílejí na činnosti řady komisí národních výborů bezprostředně vyžadujících jejich iniciativu, které nejsou vázány rozsáhlými právními pravidly upravujícími jejich kompetenci (například sociální komise na rozdíl od finančních komisí). Jejich účast v nejrůznějších komisích a aktivech je v zájmu účinnosti výkonu funkcí státu všemožně

podporována. Obdobný význam mají komise a aktivity masových organizací.

V socialistické společnosti jsou poměrně často organizovány všelidové diskuse k nejdůležitějším návrhům zákonů a k problémům výstavby. Zpřesňuje se režim a podmínky tohoto projednávání, aby bylo maximálně využito moudrosti lidu a současně, aby byl prohlouben pocit odpovědnosti za osudy země, za rozvíjení socialistické zákonnosti. Na celostátní projednávání, na všestrannou diskusi může případně navázat i celostátní referendum [Návrh: článek 5]. Podobné diskuse, jimiž lze v mnohých případech zjišťovat mínění většiny, mohou být organizovány na různých úrovních, například v závodech. Nemají však nic společného s uplatňováním referenda v buržoazním systému, kde je veřejné mínění ideologickými prostředky buržoazní propagandy jednostranně zpracováváno.

Formou přímé demokracie jsou také veřejné soudružské soudy a lidové přísedící (soudci z lidu) v soudních orgánech. Socialistický systém pečuje o zvýšení morálně politické odpovědnosti pracujících za dodržování politických, právních a morálních norem. Dává nejen právo, ale všemožně se stará o to, aby byli pracující na jeho výkon dobře připravováni (například osvojením speciálních znalostí).

Stále větší význam má přímá účast lidu na činnosti orgánů lidové kontroly, a to v masových organizacích, v občanských výborech, v politických stranách a zejména ve státních kontrolních orgánech. Jde o to, aby se pružněji a včas zjednávala náprava všude tam, kde jsou poškozovány zájmy lidu, aby lidu byla dána ještě větší možnost působit na upevňování socialistické zákonnosti, na výchovu k dodržování právního řádu, zákonů a pravidel socialistického soužití.

Nejvýznamnější formou přímé demokracie je rozvíjení různorodých forem účasti na správě a řízení procesu práce a výroby, zvláště institucí výrobních a pracovních porad. L. I. Brežněv zdůraznil ve svém projevu k návrhu nové ústavy, že „centralismus v řízení ekonomiky je nezbytný a zákonitý. Stejně nezbytné je však pozorně přihlížet k celé mnohotvárnosti podmínek rozvoje našeho hospodář-

ství. To není možné bez dalšího zvyšování iniciativy výrobních kolektivů, bez aktivní účasti samotných pracujících na řízení, bez jejich účasti jako dobrých hospodářů. Demokracie za socialismu byla a zůstává důležitou pákou rozvoje ekonomiky, všech oblastí hospodářského a kulturního života společnosti“ [Mezník 1977]. V článku 14 *Návrhu ústavy SSSR* se proto výslovně praví, že „kolektivy pracujících a společenské organizace se podílejí na řízení podniků a sdružení, na řešení otázek organizace práce a života, využívání prostředků určených pro rozvoj výroby a také pro sociálně kulturní potřeby a hmotné stimulování“. Na schůzích dělníků, zaměstnanců a družstevníků se zjišťuje názor celého kolektivu na rozhodující problémy vlastního podniku a závodu i na širší otázky, kriticky a sebekriticky se hodnotí vlastní přínos k jejich řešení, je zajišťována účast všech pracujících na odpovědném hledání směrů, nejvýhodnějších z hlediska celospolečenských zájmů.

Výrobní a pracovní porady nejen zjišťují názor pracovního kolektivu. Poskytují současně pracujícím příležitost osvojit si potřebné informace, seznámit se s uvažovanými způsoby řešení problémů, získávat odborné informace a znalosti a konfrontovat je se svou vlastní výrobní a pracovní zkušeností.

Pracovní a výrobní porady prohlubují demokratismus ve fungování národního hospodářství a celé společnosti. Podporují zejména samostatnost a tvůrčí iniciativu nižších a zvláště základních článků, pracovních kolektivů. Jak uvedl ve svém projevu na XXIV. sjezdu KSSS L. I. Brežněv, činnost těchto kolektivů je mimořádně důležitá. Představuje významný úsek boje za zvyšování pracovní a společenské aktivity sovětských lidí. „Tady se utvářejí nové socialistické vlastnosti pracujících, navazují se vztahy přátelství a soudružské vzájemné pomoci“ [XXIV. sjezd 1971 : 622]. Na jejich rozvoji je konec konců závislý efekt celé soustavy řízení.

Výrobní porady mají právo projednávat všechny základní otázky výrobní činnosti podniků. Jejich usnesení jsou závazná pro vedení podniků. Výrobní porada projednává plán výroby, jejího rozvoje a rozšiřování. Jestliže tato porada ne-

schválí zprávu vedení o činnosti, je dosavadní činnost vedení podrobena celkovému posouzení. To pak může mít za následek odvolání vedoucích činitelů. Výrobní porada hraje významnou úlohu při zlepšování podmínek pro socialistickou soutěž, pro inovační, racionalizační a zlepšovací hnutí, jehož vazby k plnění výrobních úkolů posiluje. Současně dává možnost konkrétně posoudit širší souvislosti procesu výroby, životní podmínky pracujících, vliv výroby na životní a přírodní prostředí. Umožňuje účinněji sladovat práci teritoriálních a odborových orgánů řízení.

Hlavním výsledkem této formy přímé demokracie je prohlubování odpovědnosti pracujících za socialistické vlastnictví a rozvoj postojů i pocitů hospodáře na svém pracovišti.

Společenská práva, svobody a povinnosti

Socialistický politický systém zajišťuje naprosto rovná práva, svobody a povinnosti pracujících, na jejichž rozvoji je založeno jeho fungování. Proti buržoazní a revizionistické snaze zkreslit a vulgarizovat pojem demokracie a lidských práv stojí skutečnost socialistického demokratismu, nejúplnější a nejreálnější systém práv a povinností, které garantuje. Plným právem mohl L. I. Brežněv ve svém projevu k návrhu nové sovětské ústavy prohlásit: „Slavná slova Komunistického manifestu — »Svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech« — se stala základní zásadou našeho státu, což je v návrhu zakotveno“ [Mezník 1977].

V socialistické společnosti je podstatný soulad mezi individuálními, skupinovými a celospolečenskými zájmy. Politické instituce vyjadřují skutečný obecný zájem a vůli občanů. Tento obecný zájem a vůle jsou jejich konkrétními, zvláštními a jedinečnými aktivitami uskutečňovány stále bezprostředněji. Touto cestou, prohlubováním sociálně třídní funkce všech politických institucí socialismu — zvláště rozvojem státnosti a vedoucí úlohy komunistické strany, rozvojem demokratického centralismu — je reálně zabezpečována stále větší svoboda občanů, jejich práva se naplňují reálným obsahem, svobody a práva

se spojují s povinnostmi. Tím se prohlubuje jejich obsah, jejich materiální záruky se stávají bohatší a závažnější. Článek 3 *Návrhu ústavy SSSR* proto uvádí, že „socialistické zřízení zaručuje rozšiřování práv a svobod a neustálé zlepšování životních podmínek občanů v souladu s realizací programů společensko-ekonomického a kulturního rozvoje“.

Socialistický politický systém neodděluje svobody a práva od jejich konkrétního sociálního a zvláště ekonomického obsahu. Nestaví svobody, práva a povinnosti proti sobě. Nerozvíjí svobody a práva abstraktně, jako formální možnosti, ale dbá na jejich důsledné prosazování na základě prohlubování procesu osvobození práce, vytváření sociálně třídní stejnorodosti prostřednictvím rozvoje vedoucí úlohy dělnické třídy, formování vztahů vzájemné podpory a spolupráce, bratrství pracujících. Uplatňování svobod a práv každého jednotlivce je podmíněno uplatňováním svobod a práv všech občanů. Dobrovolné, uvědomělé, dobře organizované plnění povinností vůči společnosti je nejúčinnější formou uplatňování individuálních a skupinových svobod. *Rovné povinnosti*, jak zdůrazňoval B. Engels, „jsou pro nás zvláště podstatným doplněním buržoazně demokratických *rovných práv* a zbavují je onoho specificky buržoazního smyslu“. [Marx, Engels 1967 : 274]. Upevnění organizovanosti, disciplíny a uvědomělé kázně je v hlubokém souladu s právy a svobodami osobnosti.

Přednost socialistického politického systému spočívá nejen v reálném zabezpečení naprosto rovných svobod a práv a v jejich organickém spojení s odpovědností za společenský rozvoj. Aby mohlo být tohoto cíle dosaženo, rozvíjí socialistický systém především základní svobody a práva sloužící jako prostředek uskutečnění všech dalších svobod a práv. Nejvýznamnější jsou práva sociální, na nichž jsou závislé politické a osobní svobody. Základním sociálním právem je právo na práci a odměnu za vykonanou práci podle jejího množství, kvality a společenského dosahu. Svědectvím mohutného rozvoje Sovětského svazu je skutečnost, že také u tohoto základního práva, které je zajištěno především celým socialistickým hos-

podářským systémem, se materiální záruky staly bohatší a závažnější a bylo možno je doplnit právem na volbu povolání, druhu zaměstnání, na práci, odpovídající přípravě a vzdělání, ovšem s ohledem na společenské potřeby. S tímto právem je bezprostředně spojeno právo na odpočinek po vykonané práci, na zaopatření ve stáří, při nezpůsobilosti k práci (tj. při úplné či částečné ztrátě pracovní schopnosti) a při ztrátě živitele. Významným sociálním právem je právo na vzdělání (v Sovětském svazu uvádí návrh ústavy výslovně právo na všeobecné středoškolské vzdělání), právo užívat kulturních hodnot. Sociálními právy je zabezpečen rozvoj národních menšin, ochrana rodiny a rozvoj schopností mládeže, rovnoprávnost žen. Jako jedna z prvních na světě uvádí nová sovětská ústava v článku 44 také právo na byt.

K politickým svobodám a právům přistupuje socialistický politický systém především z toho hlediska, že jejich posláním je naplňovat práva sociální a rozvíjet společensky prospěšné sociální aktivity. V tomto smyslu se mohou občané svobodně sdružovat ve společenských organizacích, které pomáhají rozvíjet jejich politickou aktivitu a tvořivost a uspokojovat jejich mnohostranné zájmy. Mohou uplatňovat své volební právo [Návrh: článek 48], obracet se (přímo nebo prostřednictvím organizací) na zastupitelské a jiné orgány státu s návrhy, podněty a stížnostmi. Článek 49 návrhu nové sovětské ústavy stanoví, že „každý občan SSSR má právo předkládat státním orgánům a společenským organizacím návrhy na zlepšení jejich činnosti a kritizovat nedostatky v práci. Funkcionáři jsou povinni návrhy a připomínky občanů v zákonem stanovené lhůtě projednat, odpovědět na ně a podniknout nezbytná opatření. Pronásledování za kritiku je zakázáno“. Občané socialistického státu mohou svobodně projevat své mínění, mají svobodu slova a tisku, mohou používat svobody shromažďovací, pouličních průvodů, mítinků a manifestací (demonstrací). Na jednotlivém uplatňování sociálních a politických práv je závislá reálná autonomie osobnosti, která je navíc zabezpečována takovými osobními svobodami, jako je nedot-

knutelnost osoby, obydlí, soukromého života, svoboda pohybu (pobytu). K této skupině práv patří i právo azylu pro cizí státní příslušníky. Občané mají svobodu vyznání, mohou být bez vyznání, mohou vyvíjet ateistickou propagandu. Návrh sovětské ústavy zdůrazňuje, že „rozněcovat nepřátelství a nenávisť na základě náboženské víry je zakázáno“. Všemi osobními svobodami je zabezpečována úcta k osobnosti, jejím právům a svobodám.

Sociální a politické svobody a práva jsou zajišťována povinností občanů svědomitě pracovat, dobře plnit úkoly státního plánu rozvoje, chránit a rozvíjet socialistické vlastnictví, zachovávat ústavu a zákony, svědomitě vykonávat veřejné funkce, chránit vlast a její socialistické zřízení, střežit zájmy socialistického státu, jeho sílu a autoritu. Patří k nim dále úcta k právům spoluobčanů, zachovávání pravidel socialistického soužití, péče o výchovu dětí, ochrana přírody a jejího bohatství, ochrana historických a kulturních památek. Významná je jednota vlastenectví a internacionální povinnosti.

Na základě využívání práv a svobod v souladu s povinnostmi roste ekonomická, politická, morální a ideová jednota společnosti. Velký význam pro zabezpečení tohoto procesu má i nadále socialistický právní řád. Právo odumírá tím, že naplňuje svou specifickou funkci ve společnosti, že slouží neustálému prohlubování vedoucí úlohy dělnické třídy ve společnosti a osvobozování práce jako základu všech sociálních a politických svobod. L. I. Brežněv připomněl ve svém projevu k návrhu nové ústavy SSSR, jak velké úsilí vynaložil ÚV KSSS, Nejvyšší sovět a sovětská vláda „na zdokonalení sovětských zákonů a na vytvoření pevných záruk proti jakémukoli porušování práv občanů, proti zneužívání moci a proti byrokratismu“ [Mezník 1977]. Články 37 a 57 *Návrhu ústavy SSSR* zdůrazňují, že občané Sovětského svazu mají „právo obrátit se k soudu a k jiným orgánům v zájmu ochrany osobních, majetkových, rodinných a jiných práv, jež jim podle zákona náleží“, mají právo „na soudní ochranu při útoku na jejich život a zdraví, majetek a osobní svobodu, čest a důstojnost“.

Princip svrchovanosti práva jako všeobecné závaznosti přijaté normy lze v socialismu uplatnit plněji, neboť je bezprostředním výrazem zájmů pracujících, slouží utužování jednoty společnosti a jednotlivců. Zákonost jako metoda uskutečňování funkcí socialistického státu pomocí právního řádu — tj. pomocí právní regulace, tvorby práva — nabývá masového charakteru, neboť pracující se účastní nejen na zdokonalování zákonodárné činnosti, právního řádu (práci v zastupitelských orgánech, účasti na projednávání), ale především na zachovávání a uskutečňování právních norem všemi státními orgány, organizacemi a jednotlivci. Tvorba a realizace právních norem se postupně a stále více stává jejich vlastní bezprostřední záležitostí, což je základem účinnosti práva, a současně vede k jeho odumírání a postupnému nahrazování normami morálními, v nichž sankci vykonává nejširší veřejnost.

Právo se přeměňuje ve zvykovou normu plným využíváním všech možností, které poskytuje. V popředí (poprvé v lidských dějinách) je jeho úloha jako nástroje státní politického, vědeckého celospolečenského řízení, uskutečňovaného zejména prostřednictvím řízení ekonomiky. Efektivnost zákonodárné činnosti je dána především rozvíjením této stránky činnosti socialistického práva. Socialistický stát dbá však také na stálé zdokonalování soustavy zákonů, na jejich rozvíjení v souladu s novými potřebami společnosti. Neustále se zdokonaluje zákonná úprava řízení národního hospodářství, pracovní zákonodárství. Velká pozornost je věnována upevňování rodiny, zlepšení ochrany zdraví lidu, ochraně přírody a přírodního bohatství. Propracovávají se právní normy vztahující se k správě společnosti, k činnosti administrativy. Upřesňuje se právní vymezení práv a povinností poslance. Průběžně se zdokonaluje občanský zákoník.

Značná pozornost je věnována systému tvorby zákonů, struktuře zákonů a jejich úplné, přehledné a přístupné kodifikaci jako jednomu z předpokladů rozvoje socialistické zákonitosti.

Přísné dodržování zákonů, nepřipouštění zvláště vůči osobnosti nebo skupině, ale

ani zvláště jednotlivce a skupiny vůči společnosti, materiální a právní záruky práv a svobod, socialistická zákonnost a její upevňování jsou závažnou podmínkou rozvoje socialistické demokracie, aktivního, tvůrčího jednání i myšlení všech občanů socialistické společnosti. Vedou k upevňování a rozvoji zvykových norem jednání, které jsou naplňovány socialistickým obsahem a stanou se v systému samosprávy rozhodujícím zdrojem jednání. Jednotný výrobce budoucí komunistické společnosti bude požívat svobody tvořivé práce pro blaho společnosti, již si bude cenit nejvíce. Bude bohat bohatstvím sociálních vztahů, které mu jeho pracovní činnost umožní formovat.

Závěr

Politický systém socialismu se podstatně liší od kapitalistického politického systému tím, že cílevědomě, všestranně a bezprostředně rozvíjí demokratismus. Bez socialistického demokratismu nemůže fungovat socialistický politický systém, nelze plnit úkoly výstavby nové společnosti. Socialismus a demokracie jsou neoddelitelné. Socialismus překonává dualismus „čisté“ politiky a různých sociálních činností, který proklamuje buržoazní ideologie proto, aby zakryla podstatu svého systému, tj. diktát vůle vládnoucí třídy. V socialistické společnosti dochází k rychlému a stále efektivnějšímu pronikání politické sféry do všech ostatních oblastí společnosti, což je jen jiný výraz pro dynamické, harmonické fungování této společnosti.

Demokracie není vnějším doplňkem účinné soustavy řízení společnosti, je jejím nejvýznamnějším předpokladem. Vědecké politické řízení, socialismu vlastní, je zárukou a stimulatorem cílevědomé, aktivní společenské činnosti a součinnosti, harmonického spojení vnitřních a vnějších funkcí, rozvoje socialistického, proletářského internacionalismu. Rozsáhlá, cílevědomá a iniciativní činnost pracujících, zvláště dělnické třídy, je výrazem postupování a postupného ztotožnění objektu a subjektu společenského řízení, vzniku samosprávy. Socialismus je prvou vědecky řízenou společností ve světě.

Všechny formy demokracie v socialismu jsou výrazem a prostředkem bezprostřední účasti pracujících na správě a řízení jejich vlastních záležitostí. Bezprostřednost socialistické demokracie je zajišťována historicky konkrétními formami zastupitelské a přímé demokracie.

Rozvoj politického systému socialismu a socialistické demokracie zákonitě ústí v práva, svobody a odpovědnost každého jednotlivce, socialistické osobnosti. Konkrétní, postupně stále všestrannější rozvoj každého individua prostřednictvím a pomocí sociálních skupin a institucí se stává nejdůležitějším zdrojem vývoje společnosti i rozvoje demokracie. Svobody jednotlivce jsou spjaty s osvobozováním nejvýznamnější lidské činnosti, práce, s jednotným uplatňováním sociálních, politických a osobních svobod, s osvobozováním společnosti. Nelze je oddělit od odpovědnosti za společenský rozvoj.

Literatura

- Lenin, V. I.: *Spisy*. Sv. 27. Praha, SNPL 1954.
 Lenin, V. I.: *Spisy*. Sv. 25. Praha, SNPL 1956.
 Lenin, V. I.: *Spisy*, Sv. 30. Praha, SNPL 1955.
 Marx, K.—Engels, B.: *Spisy*. Sv. 22. Praha, Svoboda 1967.
 Mezník země sovětů. Projev soudruha L. I. Brežněva k návrhu nové sovětské ústavy. Rudé právo, 6. června 1977.
 Návrh ústavy Svazu sovětských socialistických republik. Rudé právo, 4. června 1977.
 Sborník hlavních dokumentů XV. sjezdu KSČ. 12.—16. dubna 1976. Praha, Svoboda 1976.
 XXIV. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. Praha, Svoboda 1971.

Резюме

Форманек М.: Социалистическая демократия

Политическая система социализма существенно отличается от капиталистической политической системы тем, что она целеустремленно, всесторонне и непосредственно развивает демократизм. Без социалистического демократизма не может функционировать политическая система социализма, без него нельзя решать задачи построения нового общества. Социализм и демократия неотделимы друг от друга. Социализм преодолевает дуализм «чистой» политики и прочих форм общественной деятельности, прокламируемый буржуазной идеологией с целью замаскировать сущность своей системы, т. е. диктатуру, навязывание воли правящего класса. В социалистическом обществе происходит быстрое и все более действенное слияние политики со всеми остальными сферами общественной жизни, что по существу является лишь иным выражением

динамичного и гармоничного функционирования этого общества.

Демократия в нем — не внешнее наслоение на действенной системе управления обществом, а ее важнейшая предпосылка. Научное политическое руководство, присущее социализму, является гарантией и стимулом целенаправленной активной общественной деятельности и сотрудничества, гармоничного сочетания внутренних и внешних функций, развития социалистического, пролетарского интернационализма. Массовая целенаправленная и инициативная деятельность трудящихся, в первую очередь рабочего класса, является выражением срастания и постепенного отождествления объекта и субъекта общественного управления, зарождения коммунистического самоуправления. Социализм — первое научно управляемое общество в мире.

Все формы демократии при социализме являются выражением и средством непосредственного участия трудящихся в управлении и решении их собственных дел. Непосредственность социалистического демократизма обеспечивается исторически конкретными формами представительной и прямой демократии. Эти формы демократии взаимодополняются и стимулируют друг друга — противопоставлять их друг другу нельзя. С развитием форм представительной демократии все шире становится и поле приложения прямой демократии, качественное содержание которой изменится в результате отмирания политики, демократии, с возникновением коммунистического самоуправления. Коммунистическое самоуправление сложится на основании эффективного развития всех сторон социалистического демократизма, непрерывного усиления единства отдельных процессов управления в каждой социалистической личности.

Развитие политической системы социализма, социалистической демократии закономерно выливается в права, свободы и в ответственность каждого индивида, социалистической личности. Конкретное и постепенно все более всестороннее развитие каждого индивида при посредстве и с помощью социальных групп и институтов становится важнейшим источником развития общества и демократии. Свободы отдельных лиц связаны с освобождением важнейшей человеческой деятельности — труда, с единством применения социальных, политических и личных свобод, с освобождением общества. Их невозможно оторвать от ответственности за общественное развитие.

Summary

Formánek M.: Socialist Democracy

The political system of socialism is substantially different from that of capitalism in that it aims at a purposeful, many-sided and immediate development of democratism. In the absence of socialist democratism, the socialist political system cannot function, the tasks connected with building up a new

society cannot be fulfilled. Socialism and democracy are inseparable. Socialism overcomes the dualism of "pure" politics and various social activities, proclaimed by bourgeois ideology with the intention to conceal the substance of its system, i. e. the dictatorship of the will of the ruling class. In socialist society, the political sphere continues to penetrate rapidly and with an increasing effectiveness into all the other areas of social life, this being only another expression of the given society's dynamic, harmonious functioning.

Democracy is no external complement of an effective social-control system; it is its most significant precondition. Scientific political control, intrinsic to socialism, guarantees and stimulates purposeful, active social action and cooperation, a harmonious interconnection of internal and external functions, the development of socialist, proletarian internationalism. An extensive, purposeful and initiative activity of working people, and particularly of the working class, is a manifestation of the interpenetration and gradual identification of the object and the subject of social control — i. e. of the rise of self-government. Socialism is the first scientifically controlled society of the world.

Under socialism, all forms of democracy are both a manifestation and an instrument of the working people's direct participation in the administration and management of their own affairs. The immediacy of socialist democracy is secured by the historically concrete forms of representative and direct democracy. These forms of democracy complement and stimulate each other; they do not exclude each other. The development of the representative form of democracy continues to enlarge the space for the existing forms of direct democracy whose qualitative content will be transformed through the extinction of politics and democracy, through the rise of communist self-government. Communist self-government will result from an effective development of all aspects of socialist democratism, from continuously strengthening the unity of partial phases of the management process in each individual socialist society.

The lawful consequences of the development of the socialist political system, of socialist democracy, involve laws, liberties and the responsibility of each individual, of the socialist personality. The increasingly many-sided, concrete development of each individual through the mediation and with the help of social groups and institutions is becoming the most important source of the development of society as well as of democracy. The individual's liberties are connected with the liberation of the most significant human activity, i. e. of work; with a uniform assertion of social, political and personal liberties; with the liberation of society. They cannot be separated from the responsibility for social development.